

GENIUS LOCI

LASZLOVSZKY 60

edited by
Dóra Mérai
and

Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó

ARCHAEOLINGUA

Genius loci **Laszlovszky 60**

edited by

Dóra Mérai

and

**Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics,
Judith Rasson, Zsuzsanna Papp Reed,
András Vadas, Csilla Zatykó**

Budapest 2018

The publication of this volume was generously funded by

CENTRAL EUROPEAN UNIVERSITY

ISBN 978-615-5766-19-0

© by the Authors and Archaeolingua Foundation

2018

ARCHAEOLOGUA ALAPÍTVÁNY

H-1067 Budapest, Teréz krt. 13

www.archaeolingua.hu

Copy editing and language editing: the editors

Layout: Zsanett Kállai

Map: Viktor Lagutov, Zsuzsa Eszter Pető, Mária Vargha, István Gergő Farkas

Front cover design: Eszter Bence-Molnár

Table of contents

Tabula gratulatoria	v
Kiadói előszó	vi
Publisher's Preface	viii
Köszöntő	x
Salutation	xi

Boundaries, Frontier Zones / Határvonalak, határvidékek

ALEKS PLUSKOWSKI – ALEX BROWN – SEWERYN SZCZEPANSKI – ROWENA BANERJEA – DANIEL MAKOWIECKI What Does a Frontier Look Like? The Biocultural Dynamics of the Lower Vistula Borderland in the Middle Ages	2
STEPHEN POW The Mongol Empire's Northern Border: Re-evaluating the Surface Area of the Mongol Empire	8
IAN WOOD Two Roman Frontiers and Their Sub-Roman Afterlife	14

Crossing Borders / Határokon át

SZAKÁCS BÉLA ZSOLT Gyulafirátót, avagy a rendi építészeti hagyományok átjárhatósága	19
CRISTOPHER MIELKE A Queen's Crusading Connections: Yolanda of Courtenay, the Fifth Crusade, and the Military Orders	25
BÁRÁNY ATTILA Angol keresztes a magyar végeken: Robert de Champlayn	28
CRISTIAN GAȘPAR Trespassing Pigs, Sons of Whores, and Randy Dogs: Marginalia on a Medieval Document from Caransebeș/Karánsebes	32
VADAS ANDRÁS A kecskeméti marhahajtók megpróbáltatásai és egy végvár jóllakott őrsége	38
LÁSZLÓ KONTLER Borders and Crossings: A Jesuit Scientist in the Whirlwind of Enlightened Reform	41
PAUKOVICS GERGŐ Hajszá az örök fiatalságért. Dr. Voronoff és a dübörgő 20-as évek	45
PINKE ZSOLT – STEPHEN POW A Gangesz-deltából a globális porondra: történeti ökológiai szempontok a kolera kórokozó (<i>Vibrio cholerae</i>) elterjedési területének átalakulásához	50
MARCELL SEBŐK Tangible Cultural Heritage: The Early History of Blue Jeans	55

Inhabiting the Landscape / Élet a tájban

SÓFALVI ANDRÁS	
A Barcaság határai és 13. század eleji településképe a Német Lovagrend adományleveleiben	60
NIKOLINA ANTONIĆ	
The Hospitallers' Estate of Čičan and its Neighbors: Spatial Analysis Yields New Information	64
ÜNIGE BENCZE	
The Abbey of Meszes: New Insights on the Site Location	68
MÓGÁNÉ ARADI CSILLA – MOLNÁR ISTVÁN	
Kísérlet a bárdudvarnok-szentbenedeki premontrei prépostság környezeti rekonstrukciójára	72
BEATRIX ROMHÁNYI	
Monasteries along the Danube	77
PUSZTAI TAMÁS – P. FISCHL KLÁRA	
A dél-borsodi síkság bronzkori és középkori településstruktúrájának összehasonlítása	82
VIZI MÁRTA	
Komplex régészeti kutatás egy egykori dél-dunántúli mezőváros területén	89
BATIZI ZOLTÁN	
Fagyosasszony és Kammerhof	95
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS	
A középkori Kenderes településszerkezete	99
SZŐCS PÉTER LEVENTE	
Adatok Nagybánya és vidéke középkori egyházi topográfiájához	103
ZATYKÓ CSILLA	
Eltűnt berzencei malmok	108
SZABÓ PÉTER	
Középkori cseh erdőgazdálkodás a choustníki uradalom erdőszámadásainak tükrében	113
ANDREA KISS	
Before and After the Great Heat and Drought of 1540: Multiannual Trends of Grape and Grain Harvest Dates in the Vienna Hospital Accounts	117
LÁSZLÓ BARTOSIEWICZ	
“Kleine Fische, gute Fische” – But Sturgeon is Great	121
LYUBLYANOVICS KYRA	
Vad háziállat, házi vadállat: Számi rénszarvastartás a középkori és kora újkori Norvégiában	126
JUDITH RASSON	
Mountains in the Lifeways and History of Northern Macedonia	138
JEREMY MIKECZ	
Crossing the Abyss: The Apurímac Canyon at the Time of the Spanish Invasion of Peru (1533)	142

Busy Places / Nyüzsgő terek

PETROVICS ISTVÁN	
Újabb adatok Pécs késő középkori történetéhez	147
URBÁN MÁTÉ	
Lokális búcsújáró helyek a késő középkori Nyugat-Dunántúlon	151
BALÁZS NAGY	
The Marketplace of Csütörtök – A Local Market in Fourteenth-Century Hungary	156
KATALIN SZENDE	
The Sopron Fish Market	159
GERHARD JARITZ	
The Craftsman's Voice and Words in Late Medieval Austrian Urban Space	165

TABLE OF CONTENTS

ANA MARIA GRUIA Healthcare in Cluj in the Sixteenth Century: Overlapping Professions	168
ANA MARINKOVIĆ John Capistran's Mantle and the Early Propaganda of Franciscan Observant Cults in Dubrovnik	171
SABINA MADGEARU Ceremonial Space in Front of Medieval Buda: An Illuminated Fifteenth-Century French Vision	175
VÉGH ANDRÁS Óbuda látképeken	177

Layers of the Past / A múlt rétegei

KODOLÁNYI JUDIT Templomok és temetők a visegrádi Sibrik-dombon	181
ROSTA SZABOLCS Egy új lehetőség kapujában – tatárjáráskori védművek a Kiskunságban	186
BOTÁR ISTVÁN Árpád-kori edényégető kemence Csíksomlyón	193
PETAR PARVANOV Fire and Stone: Placing Flints in Graves in Late Medieval Kaliakra	197
GYARMATI JÁNOS Kumpi Wasi. Textilműhely egy inka tartományi központban	201
ZSUZSANNA PAPP REED Post It: Notes from Thirteenth-Century St Albans	207
VALERY REES The Salt of Genius: Marsilio Ficino on Food, Spices, and Nutrition	213
ROSSINA KOSTOVA The Mother of God Monastery near Varna, Bulgaria: More about Missionary Monasteries in Bulgaria in the Ninth and Tenth Centuries	217
DANIEL ZIEMANN The Imperial Abbey of Corvey in the Ninth and Tenth Century: At the Crossroads of Power	221
VIRÁGOS GÁBOR Kartal vagy Cyko? Kísérlet egy középkori nemesi család történetének rekonstruálására	226
TÓTH BOGLÁRKA – BOTÁR ISTVÁN A sepsikilyéni unitárius templom tetőszerkezeteinek kormeghatározása	244
RÁCZ MIKLÓS Egy tiszazugi újkori négyosztatú ház – Dokumentálás és építéstörténet	248

Objects beneath Our Feet / Tárgyak a föld alól

LANGÓ PÉTER A Tiszakeszi-Szódadombon talált kora Árpád-kori kereszt	254
RÁCZ TIBOR – NAGY BALÁZS Tatárjárás kori kincslelet Jászkarajenőről	258
SZENDE LÁSZLÓ Lehetett-e hadijelvény a csajági kereszt?	267
NÓRA UJHELYI Thoughts about Medieval Book Fittings from the Castle of Visegrád	270
MÁRIA VARGHA – THOMAS KÜHTREIBER Treasures of the “Lower Ten Thousand”? Hoards of Iron Objects	273

TABLE OF CONTENTS

K. NÉMETH ANDRÁS „Sarlóját ez okért bőszen fegyverré köszörülte” Késő középkori kiegyenesített sarló Kospa falu helyéről	280
MAXIM MORDOVIN A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok	285
TÜNDE KOMORI Ottomans in Pest in the Light of “Luxury” Ceramics: Four Cups from Kígyó Street	289
WICKER ERIKA A 17. századi rácszentpéteri kincslelet	294

Marking the Place / Helyek és jelek

CSERNUS SÁNDOR Keresztes családtörténet és kőbe vésett emlékezet	300
LŐVEI PÁL A pilisszántói keresztes kő legendája	305
MÉRAI DÓRA Sügérek a Nyárádmentén: Sigér Mátyás síremléke leporolva	311
VESZPRÉMY LÁSZLÓ A bambergi lovas szobra és Szent István	316
TAKÁCS MIKLÓS A pétervárad-tekiai reneszánsz kőfaragvány	321
ANNELI RANDLA What and Whom Should We Remember? The Case of the Teutonic Order’s Church and Castle in Pöide, Livonia	325

Heritage Sites, Sacred Places / Örökségi helyszínek, szent helyek

ALEKSANDAR PANTIĆ The Ambiguity of Heritage Interpretation: A Late Roman Tomb in Brestovik, Serbia	330
GYÖRGY ENDRE SZÖNYI Rocamadour: Monastic Center, Pilgrimage Place, Art Historical Interest, World Heritage Site	335
KATEŘINA HORNÍČKOVÁ A Penitent Judas Iscariot: An Exemplum of Christian Morals on the Eve of Hussitism?	339
JAMES PLUMTREE Buddha, Lenin, and the Prophet Muhammad Approaching the Landscape and Cultural Heritage of Issyk-Ata	343
ROBERT SHARP The Thames Estuary: The Cultural Heritage and Memory of the Thames Estuary at Southend-on-Sea	349
ESZTER SPÄT Constructing Religio-Ritual Heritage: The New Shrine of Shekhsê Batê in Khetar, Northern Iraq	353
ZSUZSANNA RENNER Delhi, Old and New: Changing Cityscapes and the Cultural Heritage of India’s Capital City	357
FELD ISTVÁN Pseudovár vagy történeti rekonstrukció?	364
ILON GÁBOR A velemi régészeti témaparkról	371
WOLLÁK KATALIN Örökség alapú fejlesztés Kölkeden	374

TABLE OF CONTENTS

Places of Memory / Az emlékezet helyei

JÁNOS BAK	
Nádor 20 Capriccio	380
SZENTPÉTERI JÓZSEF	
Pilistől Tételig. Elektronikus levélféle a 60 esztendő's Laszlovszky Józsefnek	382
RICHARD HODGES	
Scarlino in the 1980s, Forty Years On	386
KLANICZAY GÁBOR	
Egy hozzászólás Kremsben	390

A középkori Kenderes településszerkezete

PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS*

Kenderes 1215-től Kér néven szerepel a forrásokban, az Árpád-korban hevesújvári várnépek lakták. Később nemesi birtok lett. 1352. január 27-én a budai káptalan előtt Bői István fia Miklós a Hevesújvár megyei Kér nevű birtokát minden tartozékával együtt 200 forintért örökjogon eladta a hatházi Scybes kun fiainak, Balázsnak, Jánosnak és Miklósnak. A Bői nemesek az adásvételt 1356-ban megtámadták, mivel a falu örökös birtokuk volt, Miklósnak nem volt joga azt eladni. A per 1405-ig folyt, ekkor a Bőiek megnyerték a pert és visszaválthatták a birtokot. A nádor utasítására az egri káptalan a Kenderes, más néven Kéregyház (*Kenderes alio nomine Kereeghaz*) birtokot felmérte, és 32 királyi ekealja nagyságúra becsülte. A káptalan jelentése szerint Kenderesen áll egy Szent Mihály arkangyal tiszteletére szentelt, téglából épült templom. A birtokot kötéllel három egyenlő részre osztották, mindegyik részen volt a kunoknak egy-egy udvarháza: Miklós fia Bálint telkén, testvére, a már elhunyt Domokos telkén, és a szintén elhunyt János fia, Mihály telkén. A Bői nemesek megkapták az egyes udvarházakat a hozzájuk tartozó birtokrészrel. Nem osztották fel az egyház patronátusát, a plébánosi kúriát, egyes házas telkeket, és közös használatban maradtak bizonyos szántók, legelők, kaszálók, nádasok, halászó helyek, valamint két utca: az egyik „a plébános háza mellett a víz felől” húzódott, a másik „a mező felől, az utasok közlekedésére és a marhák legelőre és itatóra hajtására.” Miután a kunok a becsült árat megkapták, a birtokot átadták a Bőieknek és népes rokonságuknak, összesen tíz személynek.¹

A kunok kenderesi birtoka tekintélyes méretű volt: 32 királyi ekealja 4800 királyi holdat tesz ki, ez pedig átszámítva 4052,16 hektár.² A középkori falu Szent Mihály arkangyal tisz-

teletére szentelt temploma azonosítható a mai református templommal, tehát nem kétséges, hogy a középkori település a mai város belterületén volt. A templom kutatásakor kiderült, hogy a kunok nem új templomot építettek, hanem felújították a 12. századra keltezhető román kori templomot.³

1462. február 9-én a budai káptalan előtt, fogott bírák ítélete alapján Kenderest három részre osztották: a birtok egyharmada Berceli Jánosé és Ludas Zsigmondé, egyharmada Kóvári Lászlóé és Kenderesi Berecké, egyharmada Kenderesi Balázsé. A birtokosztály leírása szerint dél felé, Túr mezőváros felé vezetett az Új-utca, ennek elején állt Seres Gál háza, és az utcasorban a Selyz nembeli nemesek öt jobbágytelke volt. A Fegyvernek mezőváros felé vezető utcában, Konth Miklós és Oláh Bálint háza között két sor ház volt, az utca Túr felé eső (déli) oldalán a Selyz nembeli nemesek jobbágysai laktak, a Kakat felé eső (északi) sorban nemes Kóvári László és Kenderesi Balázs jobbágysai foglaltak helyet.⁴

1522. október 1-én Pest megye szolgabírái Báthori István nádornak jelentést tettek a Kolbázséki kunok Kenderesen elkövetett hatalmaskodása ügyében végzett nyomozásról és tanúvallatásról. Jelentésük szerint a Kolbáz, Kakat, mindkét Turgony, Kisújszállás és mindkét Bócsa faluból érkező Kolbáz-széki kunok felfegyverkezve rátörtek Kenderesi Mihály udvarházára, a tiszttartót, Bereck ispánt súlyosan megverték és félholtan a ház előtt hagyták, több embert megverték és megsebesítettek. Ezután kimentek a mezőre, ahol a nyájakból marhákat és juhokat ragadtak ki, azokat Kolbáz faluba hajtották, egy részüket szétosztották egymás között, más részüket levágták, és ott helyben megfőzték és elfogyasztották. Az egyik tanú, egy turgonyi jobbágy azt vallotta, hogy ő a támadás idején elbújt a temetőben, de látta az összecsapásokat.⁵ A tanúvallomás arra utal, hogy a templom körüli temetőből

* Régészettudományi Intézet, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar

jól lehetett látni a történeteket, vagyis az udvarház a falu központjában helyezkedett el. A leírás szerint a legelőkre észak felé, Kolbázzsallás irányában kellett kimenni a faluból.

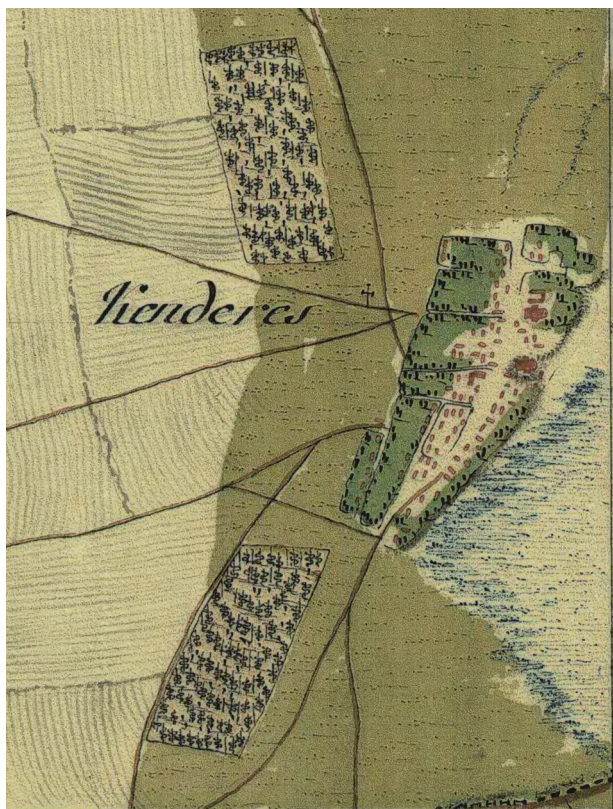
Az idézett három oklevél fontos információt tartalmaz a középkori Kenderes település-szerkezetére vonatkozóan. 1. A középkori falu központja a református templom környékén kereshető. 2. A plébános háza a víz felőli oldalon (a templom mellett) volt, itt húzódtott az egyik utca. 3. A másik utca észak felé vezetett, a legelőkre. 4. 1462-ben említették a Túr mezőváros felé, dél felé vezető Új-utcat az elején egy házzal és az utcában öt jobbágytelekkel. 5. 1462-ben a Fegyvernek felé (nyugatra) vezető utcában mindkét oldalon jobbágyházak voltak. 6. 1522-ben Kenderesi Mihály udvarháza a falu központjában, a temetőből látható helyen volt.

A 15–16. századi Kenderesen számolnunk kell még a pálosok jelenlétével is, ugyanis 1411-ben Kóvári Pál nádori ítélőmester kenderesi birtoka harmadrészét a budaszentlőrinci pálosoknak adta.⁶ 1453-ban Kenderesi Baláznak egy bői birtokrészbe zálogjogon való beiktatásánál mint szomszédok jelen voltak a Szent Pál szerzetesrend

kenderesi kolostorában élő remete testvérek (*fratrum heremitarum ... in claustro Kenderes de gentium*).⁷ A helytörténeti kutatások szerint a pálosok rendháza a belterület déli részén, az ún. Pálosrészen állt.⁸

Kenderes a 16–17. század folyamán mindvégig lakott volt, 1688-ban szabadult fel a török uralom alól, így a település és a népesség tényleges kontinuitásáról beszélhetünk, ami ritka a hódolt-sági területen.⁹ Jogos a feltételezés, hogy a 18. század végén Kenderes még őrizte a falu késő középkori alaprajzi szerkezetét. A középkori településformákat az oklevelek topográfiai leírásai és a 18. századi térképek alaprajzi ábrázolásai segítségével elemző Maksay Ferenc véleménye szerint Jász-Nagykun-Szolnok megye tiszántúli települései közül Abád, Derzs és Kenderes 18. századi településformája valószínűleg azonos a késő középkorival.¹⁰

Kenderes a 16. században népes település volt. Az 1556. évi dézsmajegyzék szerint 69 adózó jobbágy volt a faluban.¹¹ Az 1571. évi török defterben 53 házat írtak össze.¹² A családok és házak száma arra utal, hogy a 18. századra a település mérete nem növekedett lényegesen, így a térképi

► 1. kép. Kenderes alaprajza az I. katonai felmérésen (Col. XX, Sect. 20). HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára

► 2. kép. Kenderes alaprajza az I. katonai felmérés eredeti felvételi lapján (Col. XX, Sect. 20). HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára

ábrázolás a késő középkori faluhoz hasonló méretű települést mutat.

Az I. katonai felmérés utcás-soros falut ábrázol egy hosszú, észak–déli utcával,¹³ ez azonosítható a mai Szent István úttal (1–2. kép). Az utca keleti oldalán, középtájon helyezkedik el a református templom, itt az utca orsószerűen kiszélesedik. (A térkép már ábrázolja a református templomtól északra fekvő római katolikus templomot, melyet 1783-ban kezdtek építeni.) A belterület keleti peremén vizenyős terület van. Az utcának a templomtól délre húzódó szakasza az 1405. évi oklevélben említett, a plébános háza melletti, víz felőli utcának tartható, és az 1462. évi oklevél Új-utcájával azonosítható. A keleti oldalon elterülő vizenyős rét miatt a református templomtól Kisújszállás felé még nem vezetett út a 18. század végén, mint ahogy korábban sem. A Szent István útnak a templomtól északra eső szakasza azonosítható az 1405-ben és 1522-ben a mezőre, a legelőkre kivezető utcával.

Az I. katonai felmérés a belterület nyugati oldalán az észak–déli utcára merőleges, rövid utcákat vagy telkek közötti átjárókat tüntet fel, melyek kivezető utakban folytatódnak. A Kunhegyesre kivezető utcának a mai Petőfi út (4-es út) felel meg, mely a faluból kiérve rögtön észak felé kanyarodott. Fegyvernek felé nem ezen, hanem az északabbra lévő, a mai Rákóczi útnak megfelelő utcán lehetett kimenni. Ez a 15. század közepén beépített volt, mindkét oldalán jobbagytelkekkel.

A térképen az észak–déli főutca keleti oldalán egy sor ház van, a szomszédos vizenyős rét miatt csak keskeny hozzájuk tartozó zöld felülettel. Az I. katonai felmérés első, felvételi rajza az utca másik oldalán a telekhatárokat is feltünteti (2. kép). Ezen az oldalon, a templommal szemben egy nagy, L alakú épület van; ettől délre a térkép egy meglehetősen nagy parcellát ábrázol, melyen tíz ház is helyet foglal. Ha a 16. századi nemesi udvarteleknek egyáltalán maradt valami nyoma a 18. századi alaprajzon, e két parcellára gondolhatunk. A kunok 1405-ben említett három udvarházának elhelyezkedésére nincs fogódzónk, bár lehetséges, hogy azok is a belterületen voltak. Megállapítható, hogy Kenderes városközpontja napjainkig őrzi a középkori településformát, a késő középkori falu belterülete északon az Arany János úttal, nyugaton a Kossuth Lajos úttal, kele-

► 3. kép. Kenderes 18. századi településszerkezete a 16. századi állapotot tükrözi (a szerző rajza az I. katonai felvétel alapján)

ten a Szent István út mentén húzódó mocsaras réttel határolható körül (3. kép).

A Kenderesről kivezető utakon el lehetett jutni északnyugat felé Kakatszállásra, Bánhalmára és Kunhegyesre, nyugat felé Fegyvernekre és Tiszabőre, dél felé Túrra és Túrkevére – az utóbbiról tért le a szomszédos Nagyturonyba, Kisturonyba és Kisújszállásra vezető út –, viszont kelet és északkelet felé, vagyis Kolbászállás, Törökbor, Bócsa, Karcag irányába a Kakat folyó kiterjedt mocsarai miatt csak kerülő utakon lehetett közlekedni.

Jegyzetek

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatai Levéltár (a továbbiakban: DL) 4252.; 1352>1405: DL 4253.; DL 9029.; Nagy Imre, szerk. *Anjoukori okmánytár. Codex diplom. Hungaricus Andegavensis* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1887), 546–547, 608.; Mályusz Elemér, szerk., *Zsigmondkori oklevéltár, I–II* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951–1958), II/1, 454, 483.; Gyárfás István, *A jász-kúnok története, III* (Szolnok: Bakos István, 1883), 540–548.; Benedek Gyula, „Jász-Nagykun-Szolnok me-

- gyei oklevelek 1326–1525,” *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 19 (2004): 210–12.
- ² Bogdán István, *Magyarországi hossz- és földmértékek a XVI. század végéig* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1978), 161.
- ³ Kormos László, „Ősi falak nyomában (A kenderesi református templom története),” *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 2 (1987): 9–11.
- ⁴ DL 15695.; Benedek Gyula és Zádorné Zsoldos Mária, *Jász-Nagykun-Szolnok megyei oklevelek 1075–1526* (Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár, 1998), 87.; Benedek Gyula, *Mezőtúri oklevelek 1219–1526* (Szolnok: Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2000), 48.
- ⁵ DL 99813.; Géresi Kálmán, *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Codex Diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly*, III (Budapest: Gróf Károlyi Tibor, 1885), 139–144.; Benedek Gyula, „Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye volt hevesi részeinek történetéből 1501–1597,” *Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve* 13 (1998): 395–399.
- ⁶ DL 9805.; Fejér György, szerk., *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, I–XI (Budae: Typis Typogr. Regiae Vniversitatis Vngaricae, 1829–1844), X/5.188.; Mályusz Elemér és Borsa Iván, szerk., *Zsigmondkori oklevéltár*, III, 1411–1412 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993), 239.
- ⁷ DL 14709.; DL 14710.; Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, I–III, V (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1890–1913) I, 64.; Benedek Gyula, „Oklevelek”, 315–317.; Rácz György, szerk., *A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa, DL–DF 4.2*, CD-ROM (Budapest: Arcanum, 2003).
- ⁸ Kormos, „Ősi falak nyomában,” 12. A III. katonai felmérésen itt foglal helyet a *Barátrészi kert*. (1883. évi kiadás: Zone 17, Col. XXIII, Sect. NO. = 5165/2. M=1:25.000)
- ⁹ Kormos László, *Kenderes története, I. A honfoglalástól 1728-ig, II. Oklevéltár 1728-ig*, I (Szolnok: Damjanich János Múzeum, 1979), 94.; Soós Imre és Szabó László, „Kenderes,” in *Adatok Szolnok megye történetéből*, I, szerk. Tóth Tibor (Szolnok: Szolnok megyei Levéltár, 1980), 426.
- ¹⁰ Maksay Ferenc, *A magyar falu középkori településrendje* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971), 91–92, 28. ábra.
- ¹¹ P. Kovács Melinda és Szabó Jolán, *Dézsmajegyzékek 3. Heves és Külső-Szolnok vármegye 1556* (Eger: Heves Megyei Levéltár, 1998), 132–134, 194.
- ¹² Györffy Lajos, *Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez (Az 1571-es szolnoki török defter fordítása)* (Szolnok: Damjanich János Múzeum, 1956), 25.
- ¹³ Josephinische Aufnahme, 1763–1785, Col. XX, Sect. 20, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára, DVD-ROM, (Budapest: Arcanum, 2004).